
ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალურ ბიუროში 2014 წლის 17 თებერვალს გამართული საჯარო დისკუსია თემაზე:

“სომხეთი და საქართველო: შიდა პოლიტიკური განვითარების დინამიკა და საგარეო მიზიდულობის ცენტრები”

ძირითადი მომხსენებლები:

ალექსანდრე ისკანდარიანი - პოლიტოლოგი, კავკასიის ინსტიტუტის დირექტორი (ერევანი, სომხეთი)

ივლიანე ხაინდრავა - პოლიტოლოგი, რესპუბლიკური ინსტიტუტი (თბილისი, საქართველო)

მოდერატორი: ვერა გოგობია, “შენ დემოკრატიისთვის”

ვერა გოგობია - სადამო მშვიდობისა. ბიოლის ფონდში დღეს იმართება საჯარო ლექცია თემაზე: **“სომხეთი და საქართველო: შიდა პოლიტიკური განვითარების დინამიკა და საგარეო მიზიდულობის ცენტრები”**. შეხვედრის ფორმატი ასეთია, ჯერ მოვუსმენთ ბატონ ისკანდერიანს და ბატონ ხაინდრავას და შემდეგ გაიმართება დისკუსია, ასევე - ახალი წიგნის პრეზენტაცია. ბატონ ალექსანდრე ისკანდარიანს მოვუსმინოთ.

ალექსანდრე ისკანდარიანი - მადლობა მინდა გადავუხადო ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდს იმისთვის, რომ საშუალება მომცა ქართველებს სომხეთის პოლიტიკურ სიტუაციაზე გესაუბროთ. გინდა დაიჯერეთ გინდა არა, საკმაოდ ხშირად მიწევს ამ თემებზე საუბარი ამერიკაში, ევროპაში, აზიაში, მაგრამ საქართველოში მიუხედავად იმისა, რომ არცთუ ისე იშვიათად მიწევს აქ ყოფნა და მონაწილეობა მიმიღია არა ერთ პროექტში, მყავს კოლეგები და მეგობრები, ამის შესაძლებლობა პირველად მეძლევა. საერთოდ, არ მახსენდება ვინმეს ბოლო ხანებში საქართველოში სომხეთზე ესაუბროს. იგივე შემიძლია ვთქვა სომხეთზე. სომხეთის მოქალაქემ ამერიკის პოლიტიკური ცხოვრების შესახებ მეტი იცის, ვიდრე საქართველოს პოლიტიკური თუ პოლიტიკის მიღმა არსებული ცხოვრების შესახებ. ჰკითხეთ ახალგაზრდებს, ჩამოგითვლიან ამერიკის ათობით ქალაქს, მსახიობს, მომღერალს, ფილმს, პოლიტიკოსს, მაგრამ საქართველოზე ვერაფერს გეტყვიან, თბილისის, ბათუმის და ქობულეთის მეტი არაფერი გაუგიათ. ეჭვი მეპარება, რომ ერთი ქართველი მსახიობის შესახებ მაინც გაეგონოთ. ამიტომაც გულწრფელად მახარებს ეს შესაძლებლობა, ჩემი აზრით, ის რაც ჩვენს ქვეყნებს შორის საინფორმაციო ველში ხდება, ყოვლად მიუღებელია.

რაც შეეხება წიგნს, რომელიც ვერამ ახსენა. ვინც დღევანდელ ლექციას მოისმენს, შეუძლია ეს წიგნი არც წაიკითხოს და პირიქით, ვინც წაიკითხავს, ლექცია აღარ მოისმინოს. ეს რა თქმა უნდა ხუმრობით. წიგნი ცოტა ხნის წინ გამოსცა ჩვენმა ინსტიტუტმა ჰელსინკის უნივერსიტეტთან არსებულ ალექსანდრეს ინსტიტუტთან თანამშრომლობით, რომელიც აღმოსავლეთ საკითხებზე მუშაობს. აღმოსავლეთი კი მათთვის ყოფილი საბჭოთა კავშირია. მე გახლავართ ამ წიგნის რედაქტორი. შეიძლება ითქვას, რომ ის არის სომხეთის რეალობის სკანირების მცდელობა, სომხეთის საშინაო და საგარეო პოლიტიკაზე, უსაფრთხოების საკითხებზე საუბრის მცდელობა.

გიაშობთ სომხეთის საშინაო პოლიტიკაზე. ვფიქრობ საქართველოში ინფორმაცია ამის შესახებ არც ისე ბევრია. საშინაო პოლიტიკის განვითარების თვალსაზრისით ეს არცთუ საუკეთესო პერიოდია ქვეყნის ისტორიაში. ჩვენთან საარჩევნო მართონი გასული წლის მაისში ერევნის პარლამენტის და შესაბამისად მერის არჩევნებით დასრულდა. სომხეთის კანონმდებლობის მიხედვით, პარლამენტში უმრავლესობით მოსული პარტიის პირველი ნომერი ავტომატურად ხდება ერევნის მერი. მანამდე იყო საპარლამენტო, საპრეზიდენტო და ადგილობრივი არჩევნები. ერევანი ქვეყნის ლამის მესამედს შეადგენს, შესაბამისად იქ ჩატარებულ არჩევნებსაც საერთო ეროვნული ხასიათი აქვს. არჩევნების შედეგად ქვეყნის პოლიტიკური სისტემისთვის სავალალო შედეგები მივიღეთ. ყველა ეს სივრცე მმართველმა პარტიამ - რესპუბლიკურმა პარტიამ დაიკავა. პარლამენტში უმრავლესობას ამ პარტიის წევრები წარმოადგენენ. ტრადიციულად არის მმართველი კოალიცია. არის მეორე პარტია, “სპოილერი”. მას “ორინაც ერკირი” ეწოდება, რაც ძნელი სათარგმნია რომელიმე სხვა ენაზე, შეიძლება ასეც ითქვას - “სამართლის ქვეყანა”. ამ

პარტიას რეალურად გავლენა პოლიტიკაზე არა აქვს. ჩვენი პრეზიდენტიც რესპუბლიკელია. ადგილობრივ დონეზეც თითქმის ყველგან რესპუბლიკელები არიან. მათ არც სჭირდებათ ვინმე სხვა იმისათვის, რომ გაიტანონ კანონები. წინა მოწვევის პარლამენტშიც იყო მმართველი კოალიცია, მაგრამ მაშინ ურთიერთდამოკიდებულება მაინც განსხვავებული იყო.

ოპოზიცია, რადგან სომხეთში ვამბობ, აქაც ვიტყვი, მარგინალურია, დაშლილია, რუინებშია. მათ აქვთ გამოსვლის უფლება და საშუალება, აქვთ საპარლამენტო ტრიბუნა, აქტიურები არიან დისკურსში, მაგრამ რეალურად გავლენის მოხდენა პოლიტიკაზე არ შეუძლიათ. შესაბამისად გადაიქცნენ ადამიანებად, რომლებიც აწყობენ ისტერიკებს, ამ სიტყვის თითქმის სრული მნიშვნელობით ან მოსეს ერთგვარ ანალოგად იქცნენ, როცა ლაპარაკობენ მცნებების ენით, რომ კორუფცია ცუდია, ცუდი ადამიანები ცუდია, კარგი ადამიანები კარგია და ა.შ. მაგრამ არ აქვთ რეალური პროგრამები. ასე რომ ხელისუფლების დამოკიდებულება მათ მიმართ ადეკვატურია, როცა მათ უბრალოდ არ აქცევს ყურადღებას. ოპოზიციური პარტიები პარლამენტში რამდენიმე ადამიანით არის წარმოდგენილი გარდა ერთისა, ეს არის “Прцветающая Армения”, რომელიც ბოლომდე ვერ გაიგებ, ოპოზიციურია თუ არა, იმიტომ რომ სხვადასხვაგვარად იქცევა, თუმცა რიტორიკა აშკარად ოპოზიციური აქვს.

შევეცადე გადმომეცა პოლიტიკური სიტუაცია სომხეთში, რომელიც სინამდვილეში კიდევ უფრო მძიმეა, იმიტომ რომ ყველა ადამიანს ესმის, რომ რესპუბლიკელებმა “სამართლიანად” გაიმარჯვეს. რა თქმა უნდა არა ისე სამართლიანად, როგორც ეს ჰოლანდიაში ან შვეიცარიაში მოხდებოდა, მაგრამ არც ისე უსამართლოდ, როგორც აზერბაიჯანში, რუსეთში ან თურქმენეთში ხდება. ჩემი აზრით ხალხმა ღიად გაყიდა თავისი ხმა. ასე ალბათ ბევრი ფიქრობს, მაგრამ პოლიტიკური ინტერესებიდან გამომდინარე ხმამაღლა ამაზე არ საუბრობენ. მათ არ ჰქონდათ შეთავაზებული რაიმე იდეოლოგიური ალტერნატივა. სადღეგრძელოების მსგავსი მოწოდებებით შესაძლოა ხმების მიღება, მაგრამ გამარჯვებისთვის ეს საკმარისი არ არის. საპრეზიდენტო არჩევნებზე ერთ-ერთმა კანდიდატმა, რაფი ოვანესიანმა, რომელსაც მოიხსენიებენ როგორც საგარეო საქმეთა ყოფილ მინისტრს, რადგან ოციოდე წლის წინ რამდენიმე თვით მართლაც ეკავა ეს თანამდებობა, რომელიც წარმოშობით ამერიკელია, კარგად წაიკითხა პოლიტიკური ტექნოლოგიების სახელმძღვანელო, რომლითაც ამ დარგს უნივერსიტეტებში ასწავლიან, სადაც აღწერილია პოლიტიკური კამპანიების მიმდინარეობა და ხმების 37% მიიღო. მანამდე, 2008 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებზე ორი ოპოზიციური პარტიის ლიდერმა, ლევონ ტერ-პეტროსიანმა და ბაღდასარიანმა, რომელიც შემდეგ გაიყიდა, მაგრამ მაშინ მისი რიტორიკა ოპოზიციური იყო, აიღეს ხმების 21,5% და 18%. ეს არის იმ ხალხის ხმა, რომელიც ფულს არ იღებს და მზადაა ხმა მისცეს ყველას ხელისუფლების წინააღმდეგ.

ამ სიტუაციას შევადარებდი სააკაშვილის ბოლო პერიოდის დროინდელ სიტუაციას საქართველოში. თუმცა ეს შედარება არცთუ გამართლებული იქნებოდა, იმიტომ რომ მაშინ საქართველოში ძალაუფლების პირამიდის თავზე ერთი პიროვნება, სააკაშვილი იმყოფებოდა, მასთან ერთად შეიძლება კიდევ ორი-სამი ადამიანი მოიაზრებოდეს. სომხეთში კი პირამიდის თავზე პრეზიდენტი კი არა, ოლიგარქების ჯგუფი იმყოფება. ეს არის თხუთმეტიდან ორმოცამდე ადამიანი, იმავდროულად მსხვილი ბიზნესმენები და

ისინი ქმნიან პოლიტიკურ რეალობას. ფაქტობრივად ეს ჯგუფი მართავს ქვეყანას და არ აწყდება წინააღმდეგობას, თუ არ ჩავთვლით სამოქალაქო წინააღმდეგობას. მაგრამ პოლიტიკურ პროცესებზე გავლენას ვერც ესენი ახდენენ. ეს არის ქსელური წინააღმდეგობა, სადაც არც პირდამიდაა, არც სტრუქტურა. მათ მიერ გამართულ საპროტესტო აქციებს ხელისუფლება ან საერთოდ არ აქცევს ყურადღებას, ან სიტუაციიდან გამომდინარე მცირე დათმობებზე მიდის, ანდაც გადაიბირებს ერთი-ორ სუბიექტს.

როგორია საგარეო პოლიტიკა. სომხეთის ირგვლივ ყველას ინტერესს იწვევს პირველ რიგში “საბაჟო კავშირი”, რომელში გაწევრიანების შესახებ გადაწყვეტილებაც მიიღო თითქოს სერჟ სარქისიანმა 3 სექტემბერს. “თითქოს” იმიტომ, რომ სინამდვილეში ეს მისი კი არა, პუტინის გადაწყვეტილება იყო. სომხეთის ნებისმიერი პრეზიდენტი რომ ყოფილიყო მსგავს სიტუაციაში მოსკოვში, ასეთივე გადაწყვეტილებას მიიღებდა. სომხეთის ისეთი ფლექსიბილობა, რაც აქვს საქართველოს 2008 წლის ომის შემდეგ, მას შემდეგ რაც დაკარგა აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი, არა აქვს. შეიძლება ვცდები, მაგრამ მგონია, რომ რუსეთს აღარ აქვს საქართველოზე ზეწოლის ინსტრუმენტი, რაც აქვს სომხეთზე, მაგრამ ექნებოდა, რომ სთავაზობდნენ “ასოცირებულ შეთანხმებას” კახეთის ან მცხეთის სანაცვლოდ. აზერბაიჯანს 4 მლრდ ღირებულების იარაღი მიყიდეს, თან ეს ისე მოხდა, ყველასთვის დასანახად, პუტინი ლამის ავიაშიდით ჩაფრინდა. სიტუაციაში, როდესაც გაიგებ, რომ აზერბაიჯანს კიდევ 14 მილიარდს მისცემდნენ და სომხეთს არაფერს და ერთი კუბომეტრი გაზის საფასურიც 500 დოლარი გახდებოდა, იქნა მიღებული გადაწყვეტილება. სომხეთს არ შეეძლო სხვა გადაწყვეტილების მიღება.

სამართლიანად იკითხავთ, საერთოდ რატომ ჩაება სომხეთი ამ თამაშში. სომხეთმა ამ დოკუმენტზე სამწელიწადნახევარი იმუშავა და სამი წელი პრობლემა არ შექმნია. მაგრამ ეს იყო ორ სკამზე ჯდომის კონფიგურაცია, როცა რუსეთს ეუბნებოდნენ, რომ მათთან იქნებოდნენ უსაფრთხოების სფეროში, მაგრამ გასაგებია, რომ სომხეთს ფინანსური პრობლემები ჰქონდა, რუსეთს კი ბოლო პერიოდში მისი ფინანსური მხარდაჭერა აღარ შეეძლო. ევროპა კი თითქოს მზად იყო საამისოდ და ისინიც გამოთქვამდნენ მათთან თანამშრომლობის სურვილს, ოღონდ ისე, რომ ამით რუსეთთან კავშირს ზიანი არ მიდგომოდა. ჟურნალისტების და პოლიტიზებული ხალხის საწინააღმდეგოდ, მიმაჩნია, რომ თითოეული ასო, რომელიც იცვლებოდა “ასოცირების ხელშეკრულების” მოსამზადებელ პერიოდში დოკუმენტებში, ცნობილი იყო რუსებისთვის, ისევე როგორც მათი მხრიდან წარმოთქმული ყველა ბგერა ეცნობოდა ევროპელებს. მაისისთვის დაიწყო რაღაცის შეცვლა. ივლისში მიცემულ ინტერვიუში უკვე ვთქვი, რომ რაღაც შეიცვლებოდა, იმიტომ რომ საკმარისი ინდიკატორები იყო საამისოდ. მაშინვე, როგორც კი რუსეთმა უსაფრთხოების საკითხები წინ წამოწია, პრიორიტეტები გასაგები გახდა.

ის, რომ ეს თემა ამ მომენტში გაჩნდა, ჩემი აზრით უკრაინას უკავშირდება და არა სომხეთს. სომხეთზე ზეწოლა ყველაზე ადვილი იყო. იმიტომ რომ საბოლოოდ უკრაინაზე, მოლდოვასა და საქართველოზე რუსეთის მხრიდან ზეწოლა ფინანსებით ამოიწურება, ეს არის ტარიფები, სავიზო რეჟიმი, ამ ქვეყნებში წარმოებული პროდუქციის შექენაზე უარის თქმა, რისი კომპენსირებაც პრინციპში შესაძლებელია. უსაფრთხოების კომპენსირება კი შეუძლებელია. არ არსებობს სხვა სუბსტანცია, რომელიც იმ რაოდენობით იარაღს მოგვცემდა, რასაც რუსეთიდან ვიღებთ. შესაბამისად მიღებულ იქნა ასეთი გადაწყვეტილება. მაქვს საფუძველი, ვივარაუდო, რომ 3 სექტემბერს “საბაჟო კავშირზე”

საუბარი არ ყოფილა. სარქისიანს მოსთხოვეს ერთადერთი რამ, უარი ეთქვა ვილნიუსში წასვლაზე. რუსეთს სომხეთი ეკონომიკურად რა თქმა უნდა არ აინტერესებს. მას სომხეთი იმისთვის სჭირდებოდა, რომ უარი ეთქვა “ასოცირების ხელშეკრულების” პარაფირებაზე და არა იმისთვის, რომ ის “სავიზო კავშირში” შეეყვანა. სარქისიანმა მოახერხა ისე გაეკეთებინა, რომ ეთქვა, რომ რუსები კარგები არიან და ევროპელებმა თვითონ გაგზავნეს მათკენ ისინი. ახლა მიმდინარეობს “საბაჟო კავშირში” ურთიერთქმედების საგზაო რუკის ფორმირება, რასაც მე სრულიად სკეპტიკურად ვეკიდები თუნდაც უკვე იმიტომ რომ სომხეთი ვერასოდეს იქნება ისეთივე წევრი, როგორც მაგალითად ყაზახეთია. ამ კავშირს საბოლოო ჯამში უწოდებენ “საბაჟო კავშირს”, ეს იქნება ურთიერთქმედების გარკვეული ფორმატი, სილამაზისთვის ალბათ ბეჭედსაც დაარტყავენ. მაინცდამაინც არა მგონია მან 5-7 წლის მერეც იარსებოს.

ხალხს გაუპატიურებლობის შეგრძნება აქვს. ეს რომ სამი წლის წინ ეთქვათ, კიდევ გასაგები იქნებოდა, მაგრამ ამ სიტუაციაში ძალიან ცუდად იქნა აღქმული. თუმცა ამას 5 ათას ადამიანზე ვამბობ. რიგით სომეხს, რომელსაც ქუჩაში გააჩერებ, არც “ასოცირების ხელშეკრულება” ესმის და არც “საბაჟო კავშირი”. შეგვირდნენ ფულს და იარაღს. იარაღს მოგვცემენ, ფულს - სავარაუდოდ არა. როგორი იქნება პოლიტიკა ამის შემდეგ? უწმაწური ანეგდოტი რომ გავიხსენოთ, როგორ უნდა მოიქცე, როცა გაუპატიურებენ, უნდა მოემზა და სიამოვნება განიცადო. თუ შეყავხარ “საბაჟო კავშირში”, უნდა შეხვიდე და გამოიტანო, რისი გამოტანაც შესაძლებელია. ეს კი ძირითადად უსაფრთხოებას ეხება, როგორც პოლიტიკურ ისე სამხედრო ფორმებს, რაც უკვე მიმდინარეობს კიდევ. ევროპასთან კი უნდა განვავგრძოთ ურთიერთობა ისეთ ფორმატში, რაც შესაძლებელი იქნება.

სიტუაცია მთლად სახარბიელო არ არის. ჯერ ერთი თვითონ ევროპელებიც განაწყენებულები არიან და მათთვის იმის ახსნა, რასაც ახლა თქვენ გიხსნით, ძალიან ძნელია. მეორეც, თუ “ასოცირების ხელშეკრულება” მოიცავს უსაფრთხოებასაც, ეკონომიკასაც და ის, რასაც ისინი ღირებულებებს უწოდებენ, მოითხოვს რეფორმების გაგრძელებას. ამ მხრივ კი ცუდი სიტუაციაა. 3 სექტემბრამდე სომხეთის ხელისუფლების თავზე დამოკლეს მახვილივით ეკიდა ეს ხელშეკრულება. ხან რის გაკეთებას მოითხოვდნენ მისგან, ხან რის. ისინიც აკეთებდნენ იმიტომ კი არა, რომ აცნობიერებდნენ რეფორმების აუცილებლობას, იმიტომ რომ წინ სტაფილო ეგულებოდათ ფინანსური სარგებლის სახით, რაც ახლა აღარ არის. სომხეთის ხელისუფლებას რეალური რეფორმების გასატარებლად მოტივაცია არა აქვს. ეს მოტივაცია შიგნიდან ძნელად რომ წამოვიდეს. სულ ეს იყო, რისი თქმაც მინდოდა. სიამოვნებით ვუპასუხებ თქვენს კითხვებს.

ვერა გოგოხია - ჩვენ მოვისმინეთ სომხეთის პოლიტიკის მიმოხილვა. ახლა ბატონ ივლიანე ხანიდრავას მოვუსმინოთ.

ივლიანე ხანიდრავა - საშინაო პოლიტიკაზე არ ვისაუბრებ, ალექსანდრემ დაწვრილებით ისაუბრა სომხეთში მიმდინარე პროცესებზე, ხოლო იმაზე, თუ რა ხდება საქართველოში, აქ მყოფ ყველა ადამიანს ალბათ საკუთარი მოსაზრება აქვს და ჩემი ნათქვამი მას ვერ შეცვლის. ამიტომ აქცენტს სხვა საკითხებზე გავაკეთებ.

ჩემი აზრით განსხვავება სომხეთისა და საქართველოს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სისტემებს შორის იზრდება. ძნელია იმის თქმა რამდენ ხანს გასტანს ეს ტენდენცია, იმიტომ რომ ამ ქვეყნებში მიმდინარე პროცესები იმდენად მყარი არ არის, რომ ვისაუბროთ მათ შეუქცევადობაზე. თეორიულად შეიძლება დავუშვათ დაახლოების ფაზა, მსგავსებას ვგულისხმობ. ძირითად აქენტებს გავაკეთებ უსაფრთხოებაზე და სომხეთისა და საქართველოს ურთიერთობის იმ თავისებურებებზე, რომლებიც სწორედ იმ ნაციონალური უსაფრთხოებიდან გამომდინარეობს, რაც პატარა ქვეყნების ხალხისთვის საარსებო, ეგზისტენციალურ პრობლემას წარმოადგენს.

ამოსავალი წერტილი ასეთია - სომხეთი კოლექტიური შეთანხმების ორგანიზაციის წევრია, აღრმავებს სტრატეგიულ პარტნიორობას რუსეთთან სამხედრო მიმართულებით და ახლა უკვე “საბაჟო კავშირის” ჩარჩოებში, ანუ ეკონომიკური მიმართულებითაც. თუმცა ამავდროულად ცდილობდა და ცდილობს შეინარჩუნოს ურთიერთობა ევროკავშირთან და ნატო-სთან. ეს არის პოლიტიკა, რომელსაც სომხეთში “კომპლიმენტარიზმის” პოლიტიკას უწოდებენ. როგორ განვითარდება ეს პროცესი “საბაჟო კავშირში” გაწევრიანების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, ჯერ არ არის ნათელი. ალექსანდრემ თქვა, რომ ევროპელები განაწყენდნენ. უფრო მეტიც, არსებობს აზრი, რომ ამ გადაწყვეტილებამ სომხეთს უკან დასაბრუნებელი გზა მოუჭრა, ან ნიშნავს კომპლიმენტარული პოლიტიკის დასასრულს. ზოგიერთებს მიაჩნიათ, რომ თავად “საბაჟო კავშირი”, რომ აღარაფერი ვთქვათ “ევრაზიულ კავშირზე”, საკმაოდ აბსტრაქტულია და სავარაუდოდ მისგან არაფერი გამოვა. მით უმეტეს არაფერი გამოვა სომხეთისთვის, რომელსაც “საბაჟო კავშირის” წევრ არცერთ ქვეყანასთან არ აქვს სახმელეთო საზღვარი.

საქართველო მოგეხსენებათ, რომ კოლექტიური შეთანხმების ორგანიზაციაში არ შესულა. ხოლო რაც შეეხება “საბაჟო კავშირის” წევრობას, ეს ფაქტობრივად შეუძლებელია თუნდაც საკანონმდებლო დონეზე. შეგახსენებთ საქართველოს პარლამენტის 2013 წლის 7 მარტის რეზოლუციას საშინაო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების შესახებ, სადაც პირდაპირ არის ნათქვამი, რომ საქართველოს არ შეუძლია სამხედრო-პოლიტიკური თუ საბაჟო კავშირში ყოფნა ქვეყნებთან, რომლებიც აღიარებენ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას, ან დღევანდელი სიტუაციის გათვალისწინებით საქართველოს არ შეუძლია ყოფნა რაიმე კავშირში რუსეთთან ერთად.

საქართველოს პრიორიტეტები არაერთხელ აქვს გაცხადებული. თხუთმეტი წელია რაც ქართულ პოლიტიკაში არსებობს ევროატლანტიკური ვექტორი. მას მხარს უჭერდა ყველა ხელისუფლება. მის მიზანს წარმოადგენს ნატო-სთან და ევროკავშირთან დაახლოება. საქართველოს აქვს ნატოს ასპირანტი ქვეყნის სტატუსი, აგვისტოში კი იგეგმება ევროკავშირთან “ასოცირების ხელშეკრულებაზე” ხელმოწერა. მომავალ წელს საქართველო შეეცდება ჩაერთოს ნატოს სწრაფი რეაგირების ძალებში. მას შემდეგ რაც წარმატებით მიმდინარეობდა სტამბოლის 1999 წლის შეთანხმების შესრულება, იყო მომენტი, როცა ვიფიქრეთ, რომ თავი დავაღწიეთ რუსეთის სამხედრო ძალების ყოფნას ქვეყანაში, მაგრამ 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ სიტუაცია შეიცვალა. რუსეთმა არა მხოლოდ აღიდგინა თავისი სამხედრო პოზიციები საქართველოს ტერიტორიაზე, არამედ აფხაზეთში მე-7 და სამხრეთ ოსეთში მე-4 სამხედრო ბაზები კიდევ უფრო გააძლიერა.

სომხეთმა პირიქით 49 წლის ვადით აღიარა მის ტერიტორიაზე რუსეთის სამხედრო ბაზების ყოფნა, იგულისხმება 102-ე სამხედრო ბაზა გიუმრიში, ასევე რუსეთის

მესაზღვრეებისაც. მიმდინარეობს გადაიარაღების, მოდერნიზაციის, ამ სამხედრო ბაზის გაძლიერების საკმაოდ ინტენსიური პროცესი. სომხეთის მთავრობამ ამ ბაზებისთვის დამატებით ტერიტორია და ინფრასტრუქტურაც კი გამოყო. ჩემი აზრით ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ გასული წლის 2 დეკემბერს რუსეთის პრეზიდენტის, პუტინის ვიზიტი სომხეთში გიუმრის სამხედრო ბაზის მონახულებით დაიწყო და მისი თვითმფრინავი გიუმრიში დაეშვა და არა ერევანში.

აქვე უნდა აღინიშნოს, ალექსანდრემაც ისაუბრა ამაზე, რომ რუსეთი სომხეთის გარდა ინტენსიურად აიარაღებს აზერბაიჯანსაც. ფორმალურად რუსეთი ამას რეგიონში სამხედრო პარიტეტის დაცვით ხსნის, მაგრამ ყურადღება არ ექცევა იმ ფაქტს, რომ მოვლენების ასე განვითარების შემთხვევაში საქართველო ვარდება ამ პარიტეტიდან. გასულ წელს ერთ-ერთმა საერთაშორისო ინსტიტუტმა ბონში მილიტარიზაციის გლობალური რეიტინგი გამოაქვეყნა. მილიტარიზებული ქვეყნების სიაში სომხეთს მე-4 ადგილი უკავია, აზერბაიჯანს - მე-9, საქართველოს - 54-ე. რუსეთი მე-3 ადგილზეა, თურქეთი -23-ზე, ირანი კი 28-ზე. გასაგებია რა შორს დგას ყოველივე ამისგან საქართველო. მოვლენების ასე განვითარებამ არ შეიძლება შეშფოთება არ გამოიწვიოს, მით უმეტეს როდესაც რუსეთი ჯიუტად ამბობს უარს აიღოს პასუხისმგებლობა საქართველოზე თავდაუსხმელობის შესახებ. შეიძლება აღინიშნოს, რას ვხედავთ რუსულ მედია სივრცეში, ექსპერტთა სივრცეში ამ კონტექსტში. ერთ-ერთი ცნობილი რუსი ექსპერტი წერს, რომ მთლიანი ყარაბახის გარშემო საბრძოლო მოქმედებების განახლების შემთხვევაში, რაც მას გარდაუვლად მიაჩნია, თუმცა პირადად მე ეს ნაკლებად შესაძლებელი მგონია, 102-ე რუსული სამხედრო ბაზის დახმარება, რომელიც აღმოჩნდება ჩათრეული კონფლიქტში, მხოლოდ საქართველოს გავლით იქნება შესაძლებელი. ამასთან წერს, ციტირებას ვახდენ - თუ თავად მოგვიწევს შეტევაზე გადასვლა და საქართველოს ტერიტორიის ნაწილის და მათზე გამავალი კომუნიკაციების ხანგრძლივი დროით კონტროლზე აყვანა, ამის გაკეთება მხოლოდ რუსეთის სამხრეთ ოლქის ძალებით ვერ მოხერხდება და საჭირო გახდება სხვა ოლქების ძალების ამოქმედებაც. იმის შესახებ, რომ თუ მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტი განახლდება, რუსეთის სამხედრო ბაზა ჩათრეული აღმოჩნდება კონფლიქტში, ძნელი არ არის მიხვედრა, ვის მხარეზე, ღიად საუბრობს სომხეთში რუსული სამხედრო შენაერთის ხელმძღვანელი, პოლკოვნიკი ანდრეი რუზინსკი.

ადრე, როდესაც ირანზე დარტყმის შესაძლო სცენარები განიხილებოდა, კიდევ ერთი ცნობილი რუსი სამხედრო ექსპერტი წერდა, რომ რუსეთის გენერალურმა შტაბმა უნდა შეიმუშავოს გიუმრიში რუსეთის სამხედრო ბაზის სიცოცხლისუნარიანობისა და ბრძოლისუნარიანობის უზრუნველსაყოფი გეგმა და ასევე უზრუნველყოს ამ ბაზის ზურგიდან მომარაგება. გასაგებია, რომ გიუმრის 102-ე რუსული სამხედრო ბაზის ზურგს საქართველო წარმოადგენს. არც ერთ ექსპერტს არ გასჩენია კითხვა რა აზრის იქნებოდა ამაზე საქართველო. ამავე კონტექსტში უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც გიუმრის სამხედრო ბაზაზე, ისე რუსულ სამხედრო ბაზებზე სამხრეთ ოსეთსა და აფხაზეთში განლაგებულია იერიშის მიმტანი იარაღიც.

დამოუკიდებლობის 20 წლის განმავლობაში საქართველო როგორღაც ახერხებდა შეენარჩუნებინა კეთილმეზობლური ურთიერთობა თავის მეზობელ ქვეყნებთან - სომხეთსა და აზერბაიჯანთან, რაც ადვილი არ იყო. იმიტომ რომ ბაქოშიც და ერევანშიც

დიდი სიფრთხილით ეკიდებიან საქართველოს მიერ გადადგმულ ნებისმიერ ნაბიჯს. ამასთან დაკავშირებით გაგახსენებთ სიტუაციას საქართველოში ხელისუფლების ცვლილების შემდეგ, როდესაც პირველად გაიჟღერა ინფორმაციამ იმის შესახებ, რომ ბაქო-თბილისი-ახალქალაქის პროექტთან დაკავშირებით არსებობს კითხვები, ჩემი აზრით კი ამ პროექტის ირგვლივ კითხვა მართლაც ბევრია, ამან დიდი ღელვა გამოიწვია ბაქოშიც და ერევანშიც. მეორე შემთხვევაშიც, როდესაც თბილისში გაიჟღერა იდეამ აფხაზეთის გავლით ტრანზიტული სარკინიგზო მიმოსვლის აღდგენის შესაძლებლობაზე, ამანაც სერიოზული აღელვება გამოიწვია ამ ქვეყნებში. გასაგებია რატომაც და უნდა აღინიშნოს, რომ წარმოიქმნა გარკვეული დისბალანსი. იმიტომ რომ ბაქო ორივე შემთხვევაში შემფოთდა, ჩემი აზრით გადამეტებულად, ერევანს კი პირიქით გაუხარდა, ასევე გადამეტებულად. გზის მშენებლობა უკვე დიდი ხანია მიმდინარეობს, რკინიგზის იდეა კი ჰაერშია გამოკიდებული.

აქვე შეგახსენებთ იმასაც, რომ აზერბაიჯანულ პრესაში ხშირად მუსირებს ჯავახეთის სეპარატიზმის საკითხი. მაშინ როცა სომხურ პრესაში არ დგას ქვემო ქართლში სეპარატიზმის თემა. თბილისს როგორც ჩანს საკმაოდ მტკიცე პოზიცია აქვს აზერბაიჯანთან და სომხეთთან ურთიერთობის თვალსაზრისით, რაც ეყრდნობა პრაგმატულ მოსაზრებებს. საქართველო არის აზერბაიჯანის ბუნებრივი რესურსების ექსპორტის ძირითადი მარშრუტი. იმ პირობებში, როდესაც აზერბაიჯანს საზღვარი აქვს დაკეტილი სომხეთთან, ირანთან გართულებული ურთიერთობა აქვს, რუსეთთან კი ამ მხრივ კონკურენტულ ურთიერთობაში იმყოფება, საქართველოს მარშრუტს ალტერნატივა არა აქვს. აქვე შეიძლება ისიც ითქვას, რომ აზერბაიჯანი საკმაოდ დიდ როლს თამაშობს საქართველოს საინვესტიციო პროექტებში და მუდმივად შედის იმ ქვეყნების ხუთეულში, რომლებიც ყველაზე დიდი რაოდენობით ინვესტიციას ახორციელებენ საქართველოში. ასე რომ პრაგმატული თვალსაზრისით ყველაფერი გასაგებია, იმიტომ რომ საქართველომაც მიიღო როგორც პოლიტიკური ისე ეკონომიკური სარგებელი უკვე რეალიზებული სატრანზიტო პროექტებისგან. შეიძლება ითქვას, რომ მან თავისი გეოპოლიტიკური ფუნქციის რეალიზება მოახდინა.

აზერბაიჯანსა და საქართველოს შეუძლიათ ითამაშონ თავიანთი მნიშვნელოვანი ან უმნიშვნელო როლი, ან სულაც ვერ ითამაშონ, ავღანეთიდან კოალიციის ჯარების გამოყვანის პროცესში ამა წლის მეორე ნახევარში. ყოველ შემთხვევაში ორივე ქვეყანამ გააკეთა განცხადება თავისი ინფრასტრუქტურის შეთავაზების მზადყოფნაზე ალიანსის ჯარების გამოყვანის პროცესში.

სომხეთისთვის საქართველო ასევე წარმოადგენს უმთავრეს მაკავშირებელ რგოლს გარე სამყაროსთან. იმიტომ რომ საზღვარი თურქეთთან და აზერბაიჯანთან დაკეტილია. თურქეთთან არცთუ მთლიანად, საქონელბრუნვა თურქეთსა და სომხეთს შორის საკმაოდ ინტენსიურია, მაგრამ ის მაინც გადის საქართველოზე. სხვადასხვა შეფასებით მისი წილი 3/4-დან 4/5-მდე საქართველოზე მოდის, დანარჩენი - ირანის გავლით ან საჰაერო გზით. აქ რჩება ადგილი კითხვისთვის, რომელიც ბევრჯერ მაქვს მოსმენილი - გასაგებია სომხეთის დაინტერესება საქართველოთი და ნორმალური ურთიერთობის შენარჩუნების სურვილი, მაგრამ რით არის დაინტერესებული საქართველო, რომ ლოიალური იყოს სამხრეთ კავკასიაში რუსეთის ინტერესების ფორპოსტის მიმართ, როგორც ზოგჯერ უწოდებენ

სომხეთს. ჩემი აზრით ამასაც პრაგმატული საფუძველი უდევს, რაც არცთუ კარგად არის გააზრებული საქართველოში.

პირველი - 2008 წლის აგვისტოს ომის დროს, როდესაც საქართველო ერთი ერთზე აღმოჩნდა რუსეთის პირისპირ, სომხეთის ტერიტორიაზე განლაგებული რუსეთის სამხედრო ბაზა არ ყოფილა გამოყენებული საქართველოს წინააღმდეგ სამხედრო ოპერაციებისთვის. არის ინფორმაცია, რომ ერთი გასროლა მაინც განხორციელდა სომხეთში რუსეთის სამხედრო აეროდრომიდან. ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია ვიმარჩიელოთ, განიცდიდა თუ არა სომხეთის ხელისუფლება ზეწოლას რუსეთის მხრიდან. თუ განიცდიდა, ნათელია, რომ გაუძლო ამ ზეწოლას, ამაზე ფაქტები მეტყველებს. უნდა ითქვას, რომ არც ჯავახეთში ჰქონია ექსცენებს ადგილი 2008 წლის ზაფხულში. სომხეთმა ღირსეულად გადაიტანა ის ეკონომიკური ზარალი, რაც მას საქართველოს ტერიტორიაზე საომარმა მოქმედებებმა მიაყენა, რომელთა დროსაც ბლოკირებული იყო საკომუნიკაციო საშუალებები. სომხეთს არც ადრე უცდია საქართველოს კრიზისულ სიტუაციებში ჩარევა ან მათზე რამენაირად ზემოქმედება, მაგალითად 1991-92 წლების ზამთრის გადატრიალების პერიოდში, მაშინ მან მცირე ხნით შეიფარა საქართველოს პირველი პრეზიდენტი, ასევე 1993 წლის შემოდგომაზეც, როდესაც სერიოზული კრიზისი იყო საქართველოში.

მეორე - სომხეთს არასოდეს უქცევია პოლიტიკური ვაჭრობის თემად აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარების საკითხი, თუმცა ყარაბაღის პრობლემიდან გამომდინარე, რომელიც აქვს სომხეთს, ის პრინციპში დაინტერესებული უნდა იყოს აღიარების პროცესით. მაგრამ ვიმეორებ, ეს არ გაუკეთებია. უფრო მეტიც, ეჭვგარეშეა, რომ 2008 წლის აგვისტოს მერე, როცა რუსეთმა აღიარა აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა, რუსეთის მხრიდან სომხეთის ხელისუფლებაზე ძალიან დიდი წნეხი იყო, მაგრამ სომხეთს საქართველოსთვის საწინააღმდეგო ნაბიჯები არ გადაუდგამს. ხოლო როგორ შეუძლია რუსეთს დამალემა, ეს კარგად ვიცით.

მესამე - წარმოდგენა სომხეთის მხრიდან ჯავახეთში სეპარატიზმის მხარდაჭერაზე გადაჭარბებულია. ისევ პრაგმატული მოსაზრებებიდან რომ გამოვიდეთ, სომხეთისთვის ბევრად ხელსაყრელია ჯავახეთის საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნა, ვიდრე ომის გაჩაღება საქართველოსთან ჯავახეთისთვის. ბუნებრივია, რომ ის ორ ფრონტზე ომის უფლებას თავს ვერ მისცემს. მაგრამ არა მარტო ამიტომ. ჯავახეთი არის გამოკვეთილი არგუმენტი ერევნისთვის საუბრებში, მოლაპარაკებებში თბილისთან. ერევანს ურჩევნია ეს მხარე, როგორც ჩანს დიდი ხნის პერსპექტივით განწირული დოტაციაზე ყოფნისთვის, ფინანსდებოდეს საქართველოს და არა სომხეთის ბიუჯეტიდან.

მეოთხე - სომხეთს საქართველოს წინაშე ოფიციალურად არ დაუყენებია სომეხთა გენოციდის საკითხი ოსმანთა იმპერიაში. იმის მერეც კი, რაც საქართველოს წინა ხელისუფლებამ აღიარა ჩერქეზი ხალხის გენოციდი რუსეთის იმპერიაში. ჩანს, რომ სომხეთში ესმით, რომ არ შეიძლება ამ მიმართულებით ზეწოლა საქართველოზე, იმიტომ რომ მან უნდა შეინარჩუნოს კეთილმეზობლური ურთიერთობა ორ სხვა მეზობელ ქვეყანასთან.

ინფორმაციისთვის იმასაც ვიტყვი, რომ საქართველოს და სომხეთის მოსახლეობა ერთად აღებული ნაკლებია აზერბაიჯანის მოსახლეობაზე. აზერბაიჯანის სამხედრო ბიუჯეტიც ბევრად აღემატება სომხეთისა და საქართველოს სამხედრო ბიუჯეტს.

რა თქმა უნდა საქართველოსა და სომხეთს შორის იყო, არის და იქნება საკითხები, რომლებიც იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას, ან შეიძლება იყოს გადაუჭრელი საკითხები. მაგალითად, ცნობილია, რომ საქართველო-სომხეთის საზღვარი სრულად არ არის დელიმიტირებული და დემარკირებული. სასაზღვრო საკითხები კი ძალიან სენსიტიურია. შეგახსენებთ, რომ 1918 წლის დეკემბერში საქართველო-სომხეთის ომი სწორედ სასაზღვრო შეტაკებების შემდეგ დაიწყო. ასე რომ ამ პრობლემის მოგვარება ბევრად გააჯანსაღებდა თბილისსა და ერევანს შორის ურთიერთობას. ასევე არსებობს სადავო ეკლესიების თემა და სხვ.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს და სომხეთის საგარეო პოლიტიკური კურსი არ ემთხვევა ერთმანეთს, დამოუკიდებლობის შემდგომ ყველა ხელისუფლებამ ისწავლა თანამშრომლობა არცთუ ხელსაყრელ პირობებში, განსხვავებით მე-20 საუკუნის დასაწყისისგან, როდესაც ომში აღმოჩნდნენ ჩართულები. სომხეთი არ ღიზიანდება, როდესაც საქართველო რომელიმე საერთაშორისო ორგანიზაციაში მხარს უჭერს აზერბაიჯანისთვის ხელსაყრელ და სომხეთისთვის წამგებიან რეზოლუციას, შესაბამისად არც თბილისში ღიზიანდებიან იმისთვის, რომ სომხეთი თავისი ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებს. ამჯერად ორივე ქვეყნის ხელისუფლებას კიდევ უფრო ინტენსიურად მოეთხოვება სწავლა, იმიტომ რომ თუ უახლოეს თვეებში არაფერი ხდება ნაკლებად პროგნოზირებადი, ისინი კიდევ უფრო ღიად და აშკარად აღმოჩნდებიან განსხვავებული მიზიდულობის ცენტრების ტრაექტორიაზე, სომხეთი რუსეთის მიზიდულობის ცენტრში, საქართველო - ევროპულს. თუ გასული წლის 3 სექტემბრამდე წლების განმავლობაში პარალელურად გადავადგილდებოდით ერთი მიმართულებით, და ეს გზას გვიხსნიდა ევროპული ტიპის თანამშრომლობისკენ, ახლა სიტუაცია კარდინალურად შეიცვალა. არ ვიცი რამდენი ხნით, მაგრამ უახლოესი ხნის განმავლობაში ამ პირობებში მოგვიწევს მუშაობა. მინდა იმედი მქონდეს, რომ ხელისუფლება როგორც ერევანში, ისე თბილისში ემზადება იმ სიტუაციისთვის, რომელიც შეიძლება გაჩნდეს ამ წლის შემოდგომაზე.

შეიძლება ითქვას, რომ უკანასკნელმა მოვლენებმა მთელი რიგი გამოწვევების წინაშე დააყენა ორივე ქვეყნის ხელმძღვანელობა. ალექსანდრემ ახსენა სომხეთის ერთ-ერთი ყოფილი მინისტრი. მე კიდევ ორ მათგანს გავიხსენებ - ვარდან ოსკანიანს და ალექსანდრე რაზუმანიანს. ისინი ერთხმად აღნიშნავენ, რომ რეგიონში რთული სიტუაცია შეიქმნა, ან ურთიერთობა სომხეთსა და საქართველოს შორის გაართულდა. ის საერთო, რაც მათ შორის იყო, სწრაფვა “ასოცირების ხელშეკრულებისკენ”, გაქრა და გამყოფი ხაზები კავკასიაში კიდევ უფრო აშკარა გახდა. ასკანიანის აზრით ნაციონალური იდეები სომხეთს უბიძგებს საქართველოსა და ირანთან ურთიერთობის გაღრმავებისკენ, მაგრამ ახალი რეალიების გამო იმედისმომცემი პერსპექტივები ამ მიმართულებით არ შეინიშნება.

უფრო ღრმად მიდის თავის შეფასებებში სომხეთში ნატო-ს განყოფილების ყოფილი ხელმძღვანელი, მე პირადად ვიცნობ ამ ქალბატონს. მას მიაჩნია, რომ რუსეთი გამოიყენებს მისთვის ხელმისაწვდომ ყველა საშუალებას, მათ შორის სომხეთს და მისი გავლით საქართველოს სომხურ მოსახლეობას იმისათვის, რათა ხელი შეუშალოს ხელმოწერას “ასოცირების ხელშეკრულებაზე”. ამასთან იგი ფიქრობს, რომ რუსეთს არც ისე ბევრი ინსტრუმენტი დარჩა ზეწოლისთვის, ამავე აზრს იზიარებს ალექსანდრე ისკანდარიანი, თუმცა მე მათ არ ვეთანხმები, რუსეთს კვლავ საკმაოზე მეტი ზეწოლის ინსტრუმენტი

გააჩნია. ეს ქალბატონი ასევე წერს, რომ იმის გათვალისწინებით, რომ რუსეთის გაძლიერება სომხეთში, დაწყებული გიუმრის სამხედრო ბაზის ვადებით, პარალელურად საქართველოზე ქვეყნის ხელისუფლებასთან შეუთანხმებლად ტრანზიტის მუქარით, დამთავრებული სამხედრო კონტიგენტის გაზრდით, ყოველივე ამას არ შეიძლებოდა ნეგატიურად არ ემოქმედა სომხეთ-საქართველოს ურთიერთობაზე. მიჭირს იმის თქმა, მართლაც გართულდა თუ არა ურთიერთობა ამ ორ ქვეყანას შორის, თუმცა მისი მოსაზრების ყურადღების მიღმა დატოვება სწორი არ იქნებოდა. მასვე მიაჩნია, რომ ყოველივე ამის გათვალისწინებით სომხეთი საქართველოს მხრიდან შეიძლება განიხილებოდეს როგორც შესაძლო საფრთხის წყარო საკუთარი უსაფრთხოებისთვის და ძნელია წარმოდგენა, რომ შექმნილ ვითარებაში ურთიერთობა საქართველოსთან შეიძლება განვითარდეს ამგვარი აღქმის ლოგიკის ჩარჩოებს მიღმა. ეს საკმაოდ საგანგაშო შეფასებაა, შესაძლოა ვინმემ იფიქროს რომ მეტისმეტად საგანგაშოც კი, მაგრამ ამ დინამიკის და მისი პოსტოლიმიპიურ პერიოდში შესაძლო განვითარების გათვალისწინება მაინც გვიწევს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ამ ეტაპზე მკაფიოდ ჩანს ორივე მხარის სტრატეგიული ინტერესები ერთმანეთის მიმართ. სომხეთი დაინტერესებულია საქართველოთი არა მარტო როგორც სატრანზიტო საშუალებით, არამედ როგორც გზით ევროპისკენ, როგორც შესაძლო საკონტაქტო ხაზით ევროკავშირის თავისუფალი ვაჭრობის ზონასთან, რაზეც უარის თქმა სომხეთისთვის ჩემი აზრით წინდაუხედაობა იქნებოდა და არა მგონია, ასეთი ვარიანტი განიხილებოდეს. ასევე ვფიქრობ, რომ სომხეთი არ არის დაინტერესებული, რომ გაუჩნდეს საერთო სახმელეთო საზღვარი რუსეთთან, ცხადია, რომ ეს მხოლოდ საქართველოს, უფრო სწორად მისი დანაწევრების ხარჯზე შეიძლება მოხდეს. რუსულ მედია სივრცეში ამგვარი ვარიანტებიც განიხილება.

რაც შეეხება საქართველოს, მისი ინტერესებიც მკაფიოდ ჩანს. ჩვენ გვჭირდება იმის გარანტია, რომ სომხეთი და მისი ინფრასტრუქტურა არ იქნება გამოყენებული მესამე მხარედ საქართველოს წინააღმდეგ ნებისმიერი, მათ შორის სამხედრო მიმართულებითაც. ორიოდ კვირის წინ ინტერვიუ ჩამომართვა სომხეთის ერთ-ერთმა საინფორმაციო სააგენტომ და ვთქვი, რომ ჩვენი ახლო მეზობლობა მუდმივი და უცვლელი ფაქტორია. ჩვენ არ შეგვიძლია არ ვითანამშრომლოთ ბიზნესის, კომუნიკაციის, ენერგეტიკის, ეკოლოგიის სფეროში. არ შეიძლება არ გვესმოდეს, რომ ერთმანეთის უსაფრთხოებით სასიცოცხლოდ დაინტერესების გამო ეს გაგება საჭიროა ინსტიტუციის დონეზე იყოს ასახული. რამდენი ანეგდოტიც არ უნდა მოვყვეთ ერთმანეთზე, სომხებზე ახლობელი კულტურულად და მენტალურად არავინ გვყავს და პირიქით. არ უნდა დავუშვათ, რომ ვინმემ ეს ეჭვქვეშ დააყენოს.

ვერა გოგობია - როგორც ჩანს ზოგჯერ წარუმატებლობა და უბედურება წარმატებადაც კი შეიძლება შემოგვიბრუნდეს. საქართველოს რუსეთთან კონფლიქტმა გზა გაუხსნა ევროპისკენ. სომხეთისთვის წარმატება შეიძლება იყოს ის, რომ რუსეთი მისგან ცოტა უფრო მოშორებით არის, ვიდრე საქართველოსგან. არ ვიცი დამეთანხმებით თუ არა. ახლა კი შეგვიძლია გავხსნათ დისკუსია.

მალხაზ ჩემია, კონფლიქტოლოგი - ბატონმა ალექსანდრემ სიტუაცია სომხეთში და ბატონმა ივლიანემ სიტუაცია საქართველოში პერსპექტივების თვალსაზრისით საკმაოდ მუქ ფერებში დაგვიხატეს. აზერბაიჯანი მონაწილეობს ტრანსნაციონალურ პროექტებში. როგორ ფიქრობთ, მომავალში თუ არის შესაძლებელი კავკასიაში რეგიონული თანამშრომლობა და უფრო შორეულ მომავალში კავკასიური კავშირის შექმნა?

გიორგი კანაშვილი, კავკასიური სახლი - ბატონმა ისკანდარიანმა, როდესაც “ასოცირების ხელშეკრულების” მოსამზადებელ სამუშაოებზე ისაუბრა, თქვა, რომ სამი წლის წინ რომ ეთქვათ მასზე უარი, ეს კიდევ გასაგები იქნებოდა. ბევრჯერ მიფიქრია ამაზე, რატომ ჩაიყენეს თავი ან სომხეთი რატომ ჩააყენეს ასეთ უხერხულ სიტუაციაში. რატომ მოიქცნენ ასე უშნოდ. რით იყო ეს განპირობებული. თქვენ უკრაინა ახსენეთ, თუმცა ჩემთვის ცოტა გაუგებარი დარჩა რა იგულისხმეთ.

ალექსანდრე ისკანდარიანი - არა მგონია, რომ ყველაფერი მუქ ფერებში დამეხატოს. ჩემი აზრით არც ივლიანეს წარმოდგენია სურათი მუქ ფერებში. რა თქმა უნდა პოლიტიკურ სიტუაციას სომხეთში ნაკლებად შეიძლება ეწოდოს ბედნიერი, იმ თვალსაზრისით, რომ მოცემულ ეტაპზე ხელისუფლებაში იმყოფებიან ისინი, ვინც იმყოფებიან. მაგრამ თუ გამოჩნდება პოლიტიკური ძალა, რომელიც მზად იქნება აილოს საკუთარ თავზე ხალხში არსებული ხელისუფლების მიმართ დამოკიდებულება, სოციალური უკმაყოფილება, ის მიაღწევს წარმატებას. პოლიტიკურ სფეროში რა თქმა უნდა ჩვენი გზები არ ემთხვევა ერთმანეთს. საქართველომ არსებით წარმატებას მიაღწია მთელ რიგ სფეროებში, რაც სომხეთმა ვერ მოახერხა. მაგრამ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე სულ რამდენიმე ქვეყანაა, რომელსაც აქვს საშინაო პოლიტიკა. ესენია - საქართველო, სომხეთი, უკრაინა, მოლდოვა. არც ერთ სხვა ქვეყანაში თორმეტიდან, ის რაც აქვს ამ ოთხ ქვეყანას, არ არსებობს. და ეს არცთუ ისე ცუდია.

რაც შეეხება თქვენს კითხვას, რამდენად შესაძლებელია თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის, ივლიანეს ნაამბობიდანაც და ჩემი სიტყვებიდანაც ჩანს, რომ მიუხედავად საშინელი ზეწოლისა, ჩვენ ვინარჩუნებთ ნორმალურ ურთიერთობას. ეს ზოგჯერ გმირობაა. ვერ წარმოიდგენთ როგორი ზეწოლა იყო სომხეთზე, რომ ელიარებინა აფხაზეთის და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა, მაგრამ სომხეთმა გაუძლო. სომხეთის პოლიტიკურ სისტემაზე ჯავახეთის პრობლემის ირგვლივ ნაციონალური წრეების წნეხიც ზოგჯერ ძალიან სერიოზულია, მაგრამ ის ამ წნეხსაც უმკლავდება. ჩვენ მიუხედავად ყველაფრისა ვინარჩუნებთ ერთმანეთთან ნორმალურ ურთიერთობას. იმიტომ კი არა, რომ კარგები და კეთილები ვართ, სომხეთს შეეძლო და შეუძლია საქართველოში დესტაბილიზაციის გამოწვევა, მაგრამ ეს არ გაუკეთებია და ეს ძალიან დიდი პლიუსია. რაც შეეხება კავკასიურ კავშირს და ურთიერთობას აზერბაიჯანთან, ვერაფერს გეტყვით. ნოსტრადამუსი არა ვარ და არ შემიძლია იმის თქმა, რა იქნება ორასი წლის მერე. მხოლოდ პოლიტოლოგი ვარ და პოლიტიკურ პერსპექტივაში ეს შეძლებლად მიმაჩნია. მოკლე პერსპექტივაში ომი მოსალოდნელი არ არის, მაგრამ არც ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარებას ველი. რუსეთს სომხეთშიც და აზერბაიჯანშიც არ სჭირდება ორი რამ - ომი და მშვიდობა. ვიდრე შეუძლიათ ერთნაირად მოამარაგებენ იარაღით ორივე ქვეყანას

იმისათვის, რომ შენარჩუნდეს არსებული სიტუაცია. ეს არის რუსეთის მძიმე პოლიტიკა და ის ასეთად დარჩება.

ყოველთვის ასე უშნოდ იქცევით. ქვეყნის ასეთი სტილი რუსეთის პოლიტიკის არც ისე ძლიერი მხარეა. საქართველოში ძალიან ძნელია რაღაცის ახსნა სომხეთზე და პირიქით სომხეთში საქართველოზე. ჩვენ არ გვაქვს რუსეთთან საზღვარი. შესაბამისად ის ფსიქოლოგიური კომპლექსები, რაც ქართველებს აქვთ ბოლო წლების ისტორიის გამო, ჩვენ არ გვაქვს. არც აფხაზეთი გვაქვს და არც სამხრეთ ოსეთი, იმის წარმოდგენა, რომ რომელიმე მხარემ სომხეთში შეიძლება დამოუკიდებლობა გამოაცხადოს და ის ნაურუმ აღიაროს, შეუძლებელია. როდესაც არ ჩანს რისკები, ჩანს სარგებელი. თუ ყოფილი საბჭოთა კავშირის რუკას შეხედავთ, ნახავთ, რომ ქვეყნები, რომლებსაც აქვთ საზღვარი რუსეთთან და ქვეყნები, რომლებსაც არ აქვთ მათთან საზღვარი, განსხვავებულად იქცევიან.

საქმე ის არის, რომ პოსტსაბჭოთა სივრცის საკუთარ სივრცეში მოქცევის პროექტი იმ სახით, როგორც ახლა გაჩნდა, ოთხი წლის წინ არ იყო. ამას ორი მიზეზი აქვს: შიდა პოლიტიკური ცვლილებები რუსეთში და ბოდიშს ვიხდი, რომ ევროპულ ფონდში ამის თქმა მიწევს, მაგრამ ევროპელების იდიოტიზმის გამო. ორი წლის წინ უკრაინამ გააკეთა ის, რაც სომხეთს, საქართველოს და მოლდოვას ვილნიუსში უნდა გაეკეთებინათ. მან პარაფირება გაუკეთა “ასოცირების შეთანხმებას”. ეს ისე მოხდა, ამის შესახებ არც არავის გაუგია. მაგრამ ევროკავშირში რამდენიმე პირი კარიერას იკეთებდა და ამით გეოპოლიტიკური პრობლემა შექმნეს. მათ ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებიდან გეოპოლიტიკა შექმნეს. მე პირიქით, მოვუწოდებდი, “ასოცირების შეთანხმებაზე” ისე გველაპარაკა, როგორც სატარიფო შეთანხმებების სერიაზე, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა, ხოლო გეოპოლიტიკურ თამაშებში რუსეთთან ჩაბმა არ ღირს, საზიანოა. გეოპოლიტიკური თამაშები რუსეთმა ჩეხეთსა და პოლონეთთანაც წამოიწყო, მაგრამ მათ მეორე მხრიდან გერმანია ესაზღვრებათ, ჩვენ კი ირანი. როგორც კი აქედან გეოპოლიტიკური თამაში შეიქმნა, რუსეთი ძალიან განაწყენდა, ეს კი ცუდად მთავრდება.

მე არ გახლავართ პესიმისტი. არა მგონია, რომ სომხეთს მკვეთრად შეეცვალოს თავისი კურსი, ის შეიძლებოდა შეცვლილიყო, მაგრამ არ შეცვლილა. რაღაც კი არ მოხდა, პირიქით, არ მომხდარა. ჩვენი პირველი ეკონომიკური პარტნიორი ევროკავშირი, კონკრეტულად კი გერმანიაა. ჩვენთან სტუდენტების ნახევარზე მეტი ინგლისურად უკეთ ლაპარაკობს, ვიდრე რუსულად. ამან არ შეიძლება თავისი როლი არ ითამაშოს, როდესაც ისინი გაიზრდებიან. ასე რომ არა ვარ მომხრე, ყველაფერი ცუდ ფერებში დავინახო. სომხეთს უფრო რთული მომენტებიც ჰქონია.

ივლიანე ხაინდრავა - რეგიონი მხოლოდ გეოგრაფიულად არის, პოლიტიკურად, არც სხვა კუთხით რეგიონი აღარ არსებობს და ვერც უახლოეს მომავალში ვხედავ. ხოლო ამ რეალობისთვის სიტყვა “კავშირი” ცოტა არ იყოს გამომწვევადაც კი ჟღერს.

ამალია ოგანჯანიანი, “დოიჩე ველე” - ბატონო ივლიანე, იქნებ დაგვიკონკრეტოთ, რუსეთს ზეწოლის რა საშუალებები გააჩნია საქართველოზე. ბატონო ალექსანდრე, თქვენ კი, იქნებ ორიოდ სიტყვით გვითხრათ სომხეთის არასამთავრობო ორგანიზაციების შესახებ.

ემილ ადელხანოვი - ბატონო ივლიანე, მიხეილ სააკაშვილის პრეზიდენტობის დროს ამბობდნენ, რომ საქართველო კბილებამდე იყო შეიარაღებული. ეს მართალი იყო და ამის შემდეგ შეამცირა საქართველომ შეიარაღება? ბატონო ალექსანდრე, ბევრისგან გამიგონია, რომ სომხეთის ხელისუფლება ყოველთვის იყო “დამნაკების” გავლენის ქვეშ. ეთანხმებით ამ აზრს?

ევა ჩილინსკი - ეთნიკური უმცირესობების ევროპული ცენტრი (ECMI) – ჩემი შეკითხვა ეხება კონფლიქტურ რეგიონებს ამ ქვეყნებში, ყარაბაღის, აფხაზეთის, სამხრეთ ოსეთის თემას, ასევე კონფლიქტურ სიტუაციას მოლდოვაში. როგორ წარმოგიდგენიათ ამ პრობლემების გადაჭრა, რომლებიც ძალიან დიდი ხანია გრძელდება და ჯერჯერობით გადამწყვეტი ნაბიჯები არ გადადგმულა. რა თქმა უნდა მნიშვნელოვანია რუსეთის ფაქტორი, მაგრამ თავად კავკასიის ქვეყნებში თუ მოიძებნება რესურსები ამ კონფლიქტების რაიმე დონეზე გადასაჭრელად. რა პოლიტიკური გამოსავალი შეიძლება იყოს ამ სიტუაციიდან?

ლევან ისახანიანი - მაინტერესებს საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკა ქვეყანაში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების მიმართ. როგორც მახსოვს “რესპუბლიკური პარტია” საქართველოში ყოველთვის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური მხარდამჭერი იყო ქვეყნის დეცენტრალიზაციის და ადგილობრივი თვითმმართველობის იდეის. საქართველოს პარლამენტმა რამდენიმე დღის წინ მიიღო ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ახალი კოდექსი, რომლის მიხედვითაც 12 ქალაქს უფლება ეძლევა პირდაპირი წესით აირჩიოს მერი, ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ ქალაქებს კი ამის საშუალება არ აქვთ. თქვენი კომენტარი მაინტერესებს ამ საკითხზე.

ივლიანე ხაინდრავა - ამალია ოგანჯანიანს ვუპასუხებ. შეგიძლიათ ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის საიტზე ნახოთ ჩემი ბოლოდროინდელი სტატია, რომელშიც საუბარია სოჭის ოლიმპიადაზე და იმაზე, თუ რა შეიძლება იყოს ჩემი აზრით ოლიმპიადის შემდეგ. რუსეთი უკვე მიმართავს საქართველოს წინააღმდეგ მათრახისა და თაფლაკვერის პოლიტიკას. ჯერჯერობით რაც არის, ეს არის თაფლაკვერი. ეს გამოიხატა პუტინის განცხადებაში, რომელიც დეკემბერში გააკეთა უვიზო რეჟიმთან დაკავშირებით, გარკვეულწილად ამ პოლიტიკის ნაწილია ემბარგოს მოხსნა ქართულ პროდუქციაზეც და პუტინის სიტყვები უმაღლესი პირების შეხვედრის შესახებ. ჯერჯერობით ყველაფერი კონსტრუქციულად მიდის.

რაც შეეხება მათრახს, ემბარგოს მოხსნა კარგია, მაგრამ მისი შემოღება ისევ შეიძლება. ეს საქართველოსთვის კატასტროფა არა, მაგრამ საკმაოდ არასასიამოვნო ფაქტი იქნება. შეიძლება შეიქმნას პრობლემები საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორში. რუსულ ენერგოკომპანიებს კვლავ მყარი პოზიცია უკავიათ როგორც დისტრიბუციის, გენერაციის თვალსაზრისით. მათრახის პოლიტიკისთვის შეიძლება გამოიყენონ ჟენევის მოლაპარაკებების ჩაშლა. არც ეს იქნება კატასტროფა, სარგებელი მისგან ძალიან მცირეა, მაგრამ ესეც არასასიამოვნო იქნება. არც ერთი მათგანი ცალკე აღებული საქართველოსთვის მომაკვდინებელი არ იქნება, მაგრამ თუ ეს ფაქტორები სინქრონულად

ამოქმედდება, ამან შეიძლება საკმაოდ დიდ უსიამოვნებამდე მიგვიყვანოს. ალექსანდრემ თქვა, რომ სომხეთს შეუძლია საქართველოში დესტაბილიზაციის გამოწვევა. მართლაც შეიძლება რიგი უსიამოვნებების წარმოშობა. კომმარულ სიზმარშიც კი არ მინდა ამის წარმოდგენა, მაგრამ ეს ბერკეტიც შეიძლება იყოს გამოყენებული. ბოლოს და ბოლოს შეიძლება გამოიყენონ სამხედრო ძალა. მიმაჩნია, რომ ცუდისთვის მზად უნდა იყო, რომ ყველაფრისთვის მზად იყო.

ჩემს მოვალეობად მიმაჩნია ყურადღების გამახვილება შესაძლო რისკებზე, რომელთა წინაშეც დგას ქვეყანა. ისეთი შეგრძნება მაქვს, რომ მიკროსკოპის ქვეშ გვაკვირდებიან. არის შიდა ფაქტორებიც. ქართული პრესის მიერ ბოლო ხანებში “რესპუბლიკური პარტიის” წინააღმდეგ გააქტიურებაც, პარტიის, რომელიც საქართველოში არის ყველაზე თანმიმდევრული პროდასავლური ორგანიზაცია, არა ამ პარტიის კონკრეტული პირების წინააღმდეგ მიმართულ, არამედ ანტიდასავლურ მოვლენად შევაფასებდი. ის იმპულსებიც, რომლებიც მოდის საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისგან, ასევე ხშირად ატარებს ანტიდასავლურ ხასიათს. ასე რომ ჩემი აზრით საკმაოდ ბევრი გამოწვევის წინაშე ვართ და საკმაოდ მძიმე წელი გველის.

მილიტარიზაცია მართლაც იყო სააკაშვილის პერიოდში და ეს ექსტენსიურად გაზრდილ სამხედრო ბიუჯეტშიც გამოიხატებოდა. თუ შევარდნაძის დროს ჩვენი სამხედრო ბიუჯეტი 40 მილიონ დოლარამდე იყო, 2008 წელს სამხედრო ბიუჯეტი ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის მერვედს და მთელი ბიუჯეტის მეოთხედს შეადგენდა. შეიძლება ითქვას, რომ მილიტარიზაციის ატმოსფეროში ვცხოვრობდით და ეს როგორ დამთავრდა, ყველას მოგეხსენებათ. მაგრამ მაშინაც კი ჩამოვრჩებოდით აზერბაიჯანის და სომხეთის შეიარაღებას. 2008 წლის შემდეგ სიტუაცია შეიცვალა. სამხედრო ხარჯების წილი შემცირდა, სამხედრო შეიარაღებაც შემცირდა. ალექსანდრემ აღნიშნა, რომ სომხეთიც და აზერბაიჯანიც ლამის იარაღის საწყობად გადაიქცა. საქართველოზე ამას ნამდვილად ვერ იტყვი.

ამალიას შეკითხვაზე დავამატებ ბორდერიზაციის საკითხს, არასტაბილურობის ინსპირირება გამყოფ ხაზებთან, სამხრეთ ოსეთსაც თავისუფლად შეუძლია წამოაყენოს ტერიტორიული პრეტენზიები, ეს საკითხები მედიაში განიხილება.

რაც შეეხება კონფლიქტების დარეგულირებას, სიტუაციას აფხაზეთში და სამხრეთ ოსეთში სიმეტრიულად არ განვიხილავ. სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას სერიოზულად არავინ უყურებს, ცხინვალშიც კი. აფხაზეთის თემა გაცილებით რთულია, თავისი ფესვებითაც უფრო ღრმად მიდის ისტორიაში. სამხრეთ ოსეთის თემა შეიძლება გახდეს ვაჭრობის საგანი, რასაც აფხაზეთზე ვერ ვიტყვი. აფხაზეთი არ იყურებიან საქართველოსკენ, საქართველოზე იმახსოვრებენ მხოლოდ ცუდს და იგნორირებას უკეთებენ ყველაფერს დადებითს. ვფიქრობ, ოლიმპიურმა პერიოდმა მათი შეშფოთება რუსეთთან მიმართებით კიდევ უფრო გააძლიერა. ამ ოლიმპიადამ 10%-ითაც კი ვერ გაამართლა მათი მოლოდინები. გაღიზიანება გროვდება რუსეთშიც. გაყინული სიტუაციები არ არსებობს. კონფლიქტი არ ყოფილა გაყინული არც 2008 წლის ომამდე, და არც ახლაც. პროცესები მიდის და სადამდე მიგვიყვანს, ჯერ ამის თქმა არ შემიძლია. ნებისმიერ შემთხვევაში, ვფიქრობ, რომ ევროპული საქართველო მათთვის შეიძლება იქცეს იმად, რაზეც დაფიქრება უღირთ. აქ იგულისხმება შესაბამისი სავიზო რეჟიმი და ა.შ. ოღონდ არაფერს ვამბობ კონფლიქტების გადაჭრაზე, რეინტეგრაციაზე, ტერიტორიული

მთლიანობის აღდგენაზე და ა.შ. თქვენს ყურადღება მივაპყრობ იმ ნონსენსს, რომელიც შეიქმნა, როდესაც რეინტეგრაციის სამინისტროს როგორც იქნა სახელი გადაერქვა და პარლამენტში ჯერ კიდევ არის ტერიტორიული მთლიანობის კომიტეტი. ასე რომ პროცესები მიდის, ვნახოთ სადამდე მიგვიყვანს. ნებისმიერ შემთხვევაში ხელების ჩამოშვება არ გვმართებებს, მათ შორის არც ევროპაში.

ალექსანდრე ისკანდარიანი - დრო არ მაქვს, რომ დაწვრილებით ვისაუბრო იმ ფენომენზე, რასაც წარმოადგენს სამოქალაქო საზოგადოება სომხეთში. ეს სინამდვილეში არის უფრო პოლიტიკური პროტესტი, რომელიც ახალ, არატრადიციულ ფორმებში ყალიბდება. ამ ადამიანებს სომხეთის მოსახლეობა ერევნის მოედნებზე ტელევიზორების ეკრანებზე უკვე ოცდახუთი წელია ხედავს. მათგან ყველა დაიღალა. ყალიბდება პროტესტის ახალი ფორმა, როგორც ფორმით ისე რიტორიკით. ეს სინამდვილეში მემარცხენე ძალის ჩანასახია პოლიტიკურ დისკურსში, რაც აქამდე არ ყოფილა. ეს არის ევროპის მე-19 საუკუნის შუა წლების სოციალური თანასწორობის რიტორიკა. დისკურსების შესწავლის თვალსაზრისით საკმაოდ საინტერესო ფენომენია, მაგრამ პოლიტიკურად ჯერ არ არის ჩამოყალიბებული. სულ ათასამდე ადამიანი იქნება. როცა ერევანში ვარ, ყველა მიტინგს ვესწრები და სულ ერთსა და იმავე ადამიანებს ვხედავ. ეს არის ძალიან ვიწრო სოციალური ჯგუფი - ახალგაზრდები საშუალო კლასის ოჯახებიდან, სტუდენტები. ეს არის ქსელი და არა პირამიდა, იერარქიას აქ ჯერ ვერ ვხედავთ. ხელისუფლებისთვის მათთან გასწორება ძალიან იოლია. აქციებს მართავს 20-30 კაციანი ჯგუფები და შეიძლება ითქვას, რომ მათთვის სულერთიც კია მიზეზები. აქციების გამართვის მიზეზი ყოველთვის გამოიძებნება, დაწყებული სახლის მშენებლობით, დამთავრებული ტრანსპორტის საფასურის გაზრდით. გადაიზრდება თუ არა ეს რაიმე სერიოზულში არ ვიცი, მაგრამ ეს არ არის მემარცხენე დისკურსის პირველი მცდელობა სომხეთში. პირველი იყო "Пролетающая Армения". ყოველივე ეს იმაზე მიანიშნებს, რომ საზოგადოებაში არის მოთხოვნა პოლიტიკის იმ ფორმებზე, რომლებსაც დღეს პოლიტიკოსები არ სთავაზობენ.

რაც შეეხება "დამნაკებს", ეს ცნება სხვადასხვა სემანტიკის შემცველია. თუ ამ სიტყვაში იმას მოვიაზრებთ, რასაც როგორც წესი გულისხმობენ სომხეთში, ანუ "დამნაკის პარტიის" წევრებს, ისინი საპრეზიდენტო არჩევნებშიც კი არ მონაწილეობენ, იმიტომ რომ იციან რომ ერთ პროცენტსაც კი ვერ მიიღებენ. მაგრამ "დამნაკებს" ეძახიან არა მარტო ამ პოლიტიკური პარტიის წევრებს, არამედ აზროვნების სტილსაც. ეს არის რაღაც მენტალური კომპლექსები, იდეოლოგიაც კი არ შეიძლება დაარქვა, უფორმო ნაციონალური პარადიგმები. ასეთი ადამიანები მართლაც არიან სომხეთში.

რაც შეეხება ყარაბაღის კონფლიქტის დარეგულირებას, უკვე მოგახსენეთ ჩემი აზრი. მოდი ასე ვთქვათ, თუ ხვალ ამერიკა დაბომბავს აზერბაიჯანს ან თუნდაც სომხეთს, ეს პრობლემა გადაიჭრება. ამგვარი კონფლიქტები სწრაფად არ რეგულირდება. ამას თაობები სჭირდება. მსოფლიოს არ ახსოვს კონსენსუსით დარეგულირებული არც ერთი კონფლიქტი. იმის მოლოდინი, რომ ჩვენ, ქართველები, მოლდოველები ყველას გავუსწრებთ და ოცი წლის შემდეგ გადავჭრით ამ პრობლემას, [არ უნდა გვქონდეს]. აფხაზეთშიც ვყოფილვარ, სამხრეთ ოსეთშიც, დნესტრისპირეთშიც და ყარაბაღშიც. ყარაბაღის კონფლიქტის დროს სომხეთიდან 7 ათასამდე ადამიანი დაიღუპა. ეს იმას

ნიშნავს, რომ არ არის ოჯახი, რომელმაც ამ ომში არ დაკარგა მამა, ძმა, ქმარი ან მეგობარი. დაახლოებით ასეთივე სიტუაციაა აფხაზეთშიც. ამიტომ არა მგონია ასეთი კონფლიქტები მოკლე დროში გვარდებოდეს.

ივლიანე ხაინდრავა - თვითმმართველობაზე შეკითხვას ვუპასუხებ. პროექტი მოგვიანებით სხვადასხვა დონეზე, იქნება ეს მთავრობა, პარლამენტი თუ საპატრიარქო, ძალიან შეიკვეცა. მიუხედავად ამისა, ის რაც მივიღეთ, მაინც წინგადადგმულ ნაბიჯად მიმაჩნია. მესმის თქვენი წუხილი ახალქალაქთან და მარნეულთან დაკავშირებით, ცუდია, რომ არ გამოვიდა. მაგრამ ვიმეორებ, ეს პროცესი მაინც წინგადადგმულ ნაბიჯად უნდა შეფასდეს. ამ საკითხებს შესაძლოა მოყოლოდა დიდი განხეთქილებები და შედეგად კანონპროექტში იმაზე ნაკლები დარჩენილიყო, ვიდრე დღეს გვაქვს. რისი მიღწევაც შესაძლებელი იყო ამ ეტაპზე, ეს არის.